

Шишкіна Є.К.
Харків, Україна

Грошовий обіг Війська Запорізького: дискусії навколо питання карбування монети у гетьманській державі

У світі останніх подій, коли увага світової спільноти прикута до фінансової кризи, лідерські позиції серед інших питань займають проблеми, пов'язані з історією та сучасним станом грошового обігу і фінансів. Особливий інтерес у науковців викликають дискусійні питання, до яких належить і проблема випуску грошей у Війську Запорізькому.

Питання карбування монети є ключовим в історіографії ще й тому, що для прибічників існування такої емісії монета Б.Хмельницького була важливою ознакою державності Війська Запорізького. Грошовий обіг гетьманської держави Б. Хмельницького на сьогоднішній день докладно досліджений науковцями (М. Котляр, Г. Козубовський, І. Крип'якевич, М. Петровський, М. Слабченко, В. Шугаєвський, Р. Шуст та ін.), однак питання карбування монети у Війську Запорізькому досі залишається відкритим [4—11]. У наукових роботах, на нашу думку, досі мало уваги приділялось безпосередньо дослідженню джерел про карбування монети, їх інтерпретації в історіографії.

Об'єктом даного дослідження ми обрали джерела з історії грошового обігу Війська Запорізького, предметом – джерела про випуск грошей у Війську Запорізькому.

За мету поставили аналіз джерел, що свідчать про карбування монети у Війську Запорізькому. Виділили наступні завдання:

1) виявити відомі історичній науці джерела з історії грошової емісії Б.Хмельницького;

2) дослідити ступінь вірогідності* джерел про карбування монети у Війську Запорізькому;

3) встановити напрями подальших джерелознавчих досліджень даної проблеми.

Першим і найважливішим документом, в якому йдеться про карбування монети Б. Хмельницьким, є свідчення російського посла Григорія Кунакова, який, в свою чергу отримав інформацію від Адасія Бреїмова – татарина, що знаходився на службі у підканцлера литовського Казимира Сапеги. Восени 1649 року у донесенні в Москву Григорій Кунаков пише: «...у Чигирині вчинив Богдан Хмельницький минзу* і гроші роблять, а на тих нових грошах на одному боці меч, а на іншому боці його Богданове ім'я [1, С. 408] ».

Другим джерелом про карбування монети Б. Хмельницьким є лист подільського воєводи Станіслава Потоцького до короля Яна Казимира від 29 жовтня 1652 року, в якому він скаржиться королю на свавілля гетьмана: «Хмельницький вмішується в справи вашої королівської милості: карбує гроші [4, С.107] ».

Третім джерелом, на яке спираються науковці, є паризький часопис «La Garette de France» датований 21 грудням 1651 року. В публікації часопису зазначається: «козацький гетьман розпочав карбувати на Україні монету на свій кшталт, чим викликав протест польського короля [2, С.114] ».

Переважна частина дослідників орієнтується у своїх твердженнях саме на ці три документи.

* Вірогідність джерела – ступінь відповідності свідчень джерела реальним подіям, що в ньому описані.

Г. Козубовський називає також ще одне джерело — переказ П. Шутя — мешканця тих місць, де колись знаходився масток Б. Хмельницького [4, С.107]. У спогадах цього чоловіка, записаних у 1897—1899 роках Марком Грушевським, говорилося: «На шляху... виносить водою гроші, дукачі, намиста... Гроші є й з бовванцем у короні — се мабуть польські позоставались, а то все з козаком на коні з пікою — се вже, мабуть, виробка часу Хмельницького. Є й гетьман з булавою на деяких. Махей Трегуб старий, Топчій, розказує, що як козакував у лісі ... то бачив знайшли у Тіньках люди Хмельницького грошей цілий вулик чавунний — усе з гетьманом на коні й з булавою були...» [3, С. 5—8].

Очевидно, що така джерельна база не є достатньою для дослідження проблеми карбування монет Б. Хмельницьким. Дуже сумнівним є віднесення спогадів П. Шутя до джерел з досліджуваного питання, адже він не був сучасником подій. До того ж монети Б. Хмельницького, які знаходило місцеве населення у ХІХ столітті, навряд мешканці могли вірно ідентифікувати, навіть якщо вони були старожилами.

Не викликає довіри і донесення Г. Кунакова. Якщо навіть його слова і є достовірним переказом свідчень Адасія Бреїмова (треба зазначити, що у свідченнях Г. Кунакова історики винайшли кілька невідповідностей), сумніви викликає сама постать татарина, який не може виступати авторитетним джерелом інформації про випуск грошей у Війську Запорізькому.

Суперечливим є і лист Ст. Потоцького. З суб'єктивних причин він також не може виступати достовірним джерелом інформації з означеного питання.

У часописі «La Garette de France» немає посилань на солідне джерело інформації, отже ці матеріали також не можна вважати вірогідними.

Отже, підводячи підсумки, варто зазначити, що сьогоdnішній стан джерельної бази не достатній для дослідження проблеми карбування грошей у Війську Запорізькому і остаточні висновки з цього питання робити зарано. Головним напрямом подальшої наукової роботи дослідників має бути пошук нових історичних джерел, вірогідність яких би не викликала сумнівів. Тим не менш сьогодні проведено серйозну роботу з дослідження питань які безпосередньо пов'язані з проблемою випуску грошей Б. Хмельницьким: проаналізовано фінансовий стан Речі Посполитої та Війська Запорізького, вивчено політику Б. Хмельницького у сфері грошового обігу, здійснено дослідження винайдених археологами нумізматичних пам'яток того часу тощо. За умови винайдення ключових джерел інформації про карбування монети у Війську Запорізькому всі ці матеріали можуть стати в нагоді при проведенні подальших наукових досліджень.

Література:

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею. — Спб.: Типография П. А. Кулиша, 1861. — Т. 3. — №301. — С. 408.
2. Борщак. І. Franco—Ukrainica XVII—XIX // Стара Україна. — 1924. — №7—8. — С.114
3. Гетьманське гніздо. Урочище і перекази села Суботова, зібрані в 1897—1899 рр., подав Марко Грушевський // Записки наукового товариств ім. Т. Г. Шевченка. — 1909. — Т. ХСІ. — Кн. V. — С. 5—8.

4. Козубовський Г. А. Проблема карбування власних монет за часів Богдана Хмельницького // Фінанси України. – 1998. — №3. – С. 107—111.
5. Котляр М. Чи карбував Богдан Хмельницький власну монету? // Українська нумізматика і боністика. — 2000. — №1. — С. 42—47.
6. Крип'якевич І. П. Монети Богдана Хмельницького і Петра Дорошенка // Стара Україна. — 1924. — № 1. — С. 11
7. Петровський М. Чи існувала в Україні власна монета за часів Богдана Хмельницького? // Записки історичної секції Всеукраїнської Академії Наук (надалі ЗІС ВУАН). — 1925. — Т. 19. — С. 120—123.
8. Питання карбування монети в українській гетьманській державі та формування грошового ринку Лівобережної України в другій половині XVII ст. // Шуст Р.М. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. — С. 162—177.
9. Слабченко М. Чи була в Гетьманщині своя монета // ЗІС ВУАН. — 1926. — Т. 20. — С. 64—66
10. Шугаєвський В. До питання про грошовий обіг в Україні в XVII віці (Чи була в Україні власна монета ?) // ЗІС ВУАН. — 1925. — Т. 19. — С.55—61
11. Шугаєвський В. Чи була в Україні в XVII ст. власна монета // ЗІС ВУАН. — 1926. — Т. 21 — С. 112—119.